

Lasten mielenterveystyön hoitoketju Ylöjärven toimintamalli

Työryhmä:

Merja Hietanen, lastenlääkäri
Marjo Huovinen, koulupsykologi
Niina Immonen, psyk sh, nuorisotiimi
Päivi Katajisto, johtava sosiaalityöntekijä
Maarit Mäkelä-Virtanen, koulukuraattori
Else Nurminen, psykologi
Paula Pasanen-Aro, EHTA johtaja
Rakel Pikkuvirta, erityisopettaja
Maritta Ruoranen, terveysneuvonnan osastonhoitaja
Heidi Seppälä, VEO
Satu Sepänniitty-Valkama, rehtori
Katriina Uusi-Ilkainen, terveydenhoitaja
Sini Vähä-Ruohola, terveydenhoitaja

28.8.2015 Ylöjärvi

Lasten mielenterveystyön hoitoketju

PSHP (Pirkanmaan sairaanhoitopiiri) on julkaissut Lasten mielenterveystyön hoitoketjun 3.8.2010. Ketjun tarkistus on tehty huhtikuussa 2013.

Ylöjärven toimintamallin kehittämistä varten työryhmä kokoontui useita kertoja v. 2012 ja 2013 aikana. Tiedot on päivitetty syksyllä 2015. Tarkoituksena on jalkauttaa ja luoda yhtenäiset toimintamallit lasten mielenterveyshäiriöiden hoitoon ja diagnosointiin Ylöjärvellä.

Ylöjärven toimintamalli

Sisällysluettelo:

- Hoitoketjun rajaus..... 2
- Hoitoketjun tavoite.....2
- Kaikille yhteiset toimintaohjeet.....2
- Mikäli huolia löytyy..... 3
  - Ongelman havaitseminen varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa..... 3
  - Ongelman havaitseminen neuvolassa..... 4
  - Ongelman havaitseminen koulussa.....4
- Jos tukitoimista huolimatta ongelmat jatkuvat
  - Neuvolapsykologi.....6
  - Koulupsykologi..... 6
  - Perheneuvola..... 7
  - Lastensuojelu..... 7

Hoitoketjun raja

- Hoitoketju koskee 4–13 -vuotiaita lapsia
- Lapsella on psyykinen häiriö, mikäli hänellä on tunne-elämässään käyttäytymisessään tai ajatusmaailmassaan sellaisia oireita, jotka aiheuttavat hänelle ja/tai hänen ympäristölleen haittaa ja kuormitusta sekä vaikeuttavat selviytymistä arjen haasteissa tai vaarantavat ikätasoista kehitystä

Hoitoketjun tavoite

- Parantaa psyykkisesti oireilevien lasten tunnistamista
- Yhtenäistää lasten psykososiaalisen terveyden arviointimenetelmien käyttöä
- Painottaa sitä, että lapsen terveyden ja kehityksen seurannassa ja arvioinnissa huomioidaan asianmukaisesti sekä lapsen psyykinen vointi että lapsen kehitykseen vaikuttavat perhe- ja ympäristötekijät
- Tukea työntekijöitä päätöksenteossa, milloin ja miten lapsen psyykkiseen oireiluun tulee puuttua
- Kehittää moniammatillisessa yhteistyössä varhaista puuttumista tukevia hoitokäytäntöjä ja arjen tukiverkoston rakentamista
- Selkiyttää tutkimuksen ja hoidon porrastusta
- Parantaa tiedonkulkua sopimalla tiedon kulkuun liittyvistä käytännöistä

Kaikille yhteiset toimintaohjeet

Lapsen psykososiaalisen terveyden seuranta kuuluu lastenneuvoloiden ja kouluterveyshuollon terveystarkastuksiin (Valtioneuvoston asetus 28.5.2009).

- Lapsen vointi ja tuen tarvetta on viipymättä kartoitettava lisäselvityksin lapsen arjen verkostossa sekä ryhdyttävä suunnittelemaan ja toteuttamaan tukitoimia
- Lapsen psykososiaalisesta terveydestä ja kehityksestä kootaan tieto eri toimintaympäristöistä kuten huoltajilta, päivähoidosta ja koulusta. Usean tiedonlähteen hyödyntäminen ja poikkihallinnollinen yhteistyö lapsen asioissa lisää merkittävästi arvioinnin luotettavuutta ja tuen kohdentamista asianmukaisesti
- Lapsen psyykkiseen oireiluun tulee puuttua 2–3 viikon kuluessa, vakavassa oireilussa lapsi tarvitsee apua heti
- Se taho, jolla on herännyt huoli lapsen tilanteesta, ottaa huolen ensivaiheessa puheeksi lapsen ja huoltajien kanssa ja suunnittelee, miten ja kenen kanssa erityisen tuen tarvetta selvitetään
- Tietoa lapsen psykososiaalisesta hyvinvoinnista voidaan kerätä tarvittaessa erilaisilla lomakkeilla

Mikäli huolia löytyy

- Ohjataan varhaiskasvatukseen, koulun tai terveydenhoitajien toimesta arjen tukitoimet:
  - mm. terveelliset elintavat
  - huoltajien tukeminen/ohjaaminen
  - strukturoitu päiväjärjestys riittävän pitkäksi aikaa (useita viikkoja) sekä kotiin, päivähoitoon että kouluun
- Huoltajien tuki:
  - mm. nopean puuttumisen (Nopsa) perhetyö <http://www.ylojarvi.fi/perhe-ja-sosiaalipalvelut/ehkaiseva-lastensuojelu/nopean-puuttumisen-perhetyo/>
  - Peppi&Eemeli –perhekioski <http://www.ylojarvi.fi/perhe-ja-sosiaalipalvelut/perhetyo/>
  - Perhepuoti – alle kouluikäisille <http://www.ylojarvi.fi/terveys/lastenneuvola/perhepuoti/>
  - perhetyö <http://www.ylojarvi.fi/perhe-ja-sosiaalipalvelut/perhetyo/>
  - sosiaalinen nuorisotyö <http://www.ylojarvi.fi/vapaa-aika/nuoret/sosiaalinen-nuorisotyo/>
  - lastensuojelu

Ongelman havaitseminen varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa

- Varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa huoli lapsen kehityksestä voi tulla joko huoltajien tai kasvatushenkilöstön havaintojen pohjalta. Huoli otetaan puheeksi huoltajien kanssa välittömästi huolen herättyä. Varhainen tuki estää lapsen vaikeuksien kasaantumista ja pitkittymistä, joten on tärkeää ryhtyä tukitoimiin heti kun tuen tarve on havaittu. Huoltajien kanssa sovitaan tarvittavat tukitoimet. Tarvittaessa konsultoidaan varhaiskasvatuksen erityisopettajaa.
- Tuen tarve lapsilla vaihtelee. Lapsi voi tarvita tilapäistä tukea tai tuen tarve voi olla pitkäkestoisempaa. Huolen herättyä lapselle aloitetaan arjen tuki osana lapsen päivähoitoa/esiopetusta.
- Mikäli lapsi tarvitsee vahvempaa tukea, tehdään tehostetun tai erityisen tuen suunnitelma, johon kirjataan arkeen sovitut tavoitteet, menetelmät ja toimenpiteet.
  - mukana huoltajat, lastentarhanopettaja, varhaiskasvatuksen erityisopettaja sekä tarvittaessa lapsen terveydenhoitaja tai muu yhteistyötaho

Yksilökohtainen oppilashuolto esiopetuksessa

- Yksilökohtaisen oppilashuollon tavoitteena on seurata ja edistää lapsen hyvinvointia ja oppimista sekä kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä ja terveyttä. Tärkeää on varhaisen tuen turvaaminen ja ongelmien ehkäisy. Lasten yksilölliset edellytykset, voimavarat ja tarpeet otetaan huomioon sekä oppilashuollon tuen rakentamisessa että esiopetuksen arjessa.

- Yksilökohtainen oppilashuolto esiopetuksessa perustuu aina huoltajan suostumukseen. Oppilashuoltotyö järjestetään niin, että lapsi voi kokea tilanteen kiireettömänä ja hän tulee kuulluksi. Työssä noudatetaan tietojen luovuttamista ja salassapitoa koskevia säännöksiä.

Ongelman havaitseminen neuvolassa

- Terveydenhoitaja/neuvolalääkäri ottaa lapsen tilanteesta heränneen huolen puheeksi lapsen ja huoltajien kanssa ja suunnittelee, miten ja kenen kanssa erityisen tuen tarvetta selvitetään.
- Toimenpiteistä sopiminen
- Alkukartoitus terveydenhoitajan, varhaiskasvatuksen työntekijän tai perhetyönohjaajan toimesta yhteistyössä huoltajien kanssa
  - unen määrä/vuorokausirytmii
  - ruokailu, liikunta ja harrastukset
  - ruutuaika
  - mieliala, huolet ja murheet
  - käyttäytyminen: tunteiden ja käytöksen säätely, keskittyminen, kaverisuhteet
  - lapsen oma arvio hyvinvoinnista
  - perhetilanne
- Huoltajien kanssa yhteistyössä
  - arjen tukitoimien käynnistäminen
  - Peppi&Eemeli
  - varhaiskasvatuksen tukitoimet
  - neuvolapsykologi
  - yhteys perheneuvolaan, jos ongelma painottuu käytöshäiriöön tai laajemmin perhedynamiikkaan
  - tarvittaessa perheneuvolan lastenpsykiatrin, omalääkärin tai talon lastenlääkärin lähete erikoissairaanhoidon
- Perustutkimukset lapsen psykososiaalisen terveyden ja kehityksen arvioinnissa 4-vuotiaan laajassa terveystarkastuksessa

Ongelman havaitseminen koulussa

- Koulujen oppilashuollollista toimintaa ohjaa 1.8.2014 voimaan astunut oppilas- ja opiskelijahuoltolaki. Lain myötä koulussa mietitään tarkemmin, onko huolella kyse pedagogisesta eli opetuksellisiin asioihin liittyvästä huolesta, kurinpidollisesta vai oppilashuollollisesta asiasta.
- Kouluissa toimitaan alla olevan kuvan mukaisesti, kun huoli herää yksittäisen oppilaan hyvinvoinnista. Yksilökohtaisen oppilashuollon tehtävänä on edistää hyvinvointia, terveyttä ja opiskelukykyä sekä tunnistaa näihin ja oppilaan

elämäntilanteeseen liittyviä yksilöllisiä tarpeita. Tavoitteena on myös varhaisessa vaiheessa ehkäistä ongelmia ja huolehtia tarvittavan tuen järjestämisestä.

Kun huoli herää oppilaan hyvinvoinnista

- Se henkilö (opettaja, erityisopettaja, koulukuraattori, -psykologi, terveydenhoitaja), jolla on herännyt huoli lapsen tilanteesta ottaa huolen viipymättä puheeksi lapsen ja hänen huoltajiensa kanssa ja suunnittelee, miten ja kenen kanssa tuen tarvetta selvitellään
- Opettaja voi konsultoida opiskeluhoillon ammattilaista (kouluterveydenhoitaja, -lääkäri, kuraattori, -psykologi) tai ohjata lapsen heidän palveluihin sovitusti lapsen ja hänen huoltajiensa kanssa. Opiskeluhoillon palvelut ovat vapaaehtoisia.
- Tuen arviointia tehdään esim. alkukartoituksella terveydenhoitajan tai sosiaalisella selvityksellä koulukuraattorin toimesta yhteistyössä huoltajien ja tarvittaessa monialaisen asiantuntijaryhmän kanssa tarkastellen alla mainittuja teemoja
  - unen määrä/vuorokausirytmä
  - ruokailu, liikunta ja harrastukset
  - ruutuaika
  - päihteet ja piristeet
  - mieliala, huolet ja murheet
  - käyttäytyminen: tunteiden ja käytöksen sääntely, keskittyminen, kaverisuhteet, seurustelu

- lapsen oma arvio hyvinvoinnista
- perhetilanne
- koulunkäynnin ja oppimisen ongelmat
- Edellä mainittujen tahojen ja huoltajien yhteistyönä sovitaan
  - arjen tukitoimien käynnistäminen
  - koulun tukitoimet
  - koulukuraattorin tapaamiset
  - koulupsykologi
  - alakouluikäisten kohdalla yhteys perheneuvolaan, jos ongelma painottuu käytöshäiriöön tai laajemmin perhedynamiikkaan
  - tarvittaessa omalääkärin, koululääkärin tai perheneuvolan lastenpsykiatrin lähete erikoissairaanhoidon
  - yläkouluikäisten kohdalla lähete nuorisotiimiin
  - jos erikoissairaanhoidon lähettämisen kriteerit täyttyvät, oma-/koululääkäri voi tehdä lähetteen suoraan TAYS:n lasten/nuorisopoliklinikalle

Jos tukitoimista huolimatta ongelmat jatkuvat

Ohjataan perhe neuvolapsykologille/koulupsykologille/perheneuvolaan ja/tai otetaan yhteyttä sosiaalitoimeen

- **Neuvolapsykologille** ohjataan psykologisiin tutkimuksiin ja tukikäynneille:
  - alle kouluikäisiä
  - kun lapsella on lievä, arkea haittaava tunne-elämän ongelma esim. arkitoimintoihin liittyvä vaikeus (mm. kastelu, tuhriminen)
  - kun lapsi ei osaa leikkiä, vetäytyy eikä liity lapsiryhmän toimintaan
  - kun lapsella on pelkoja tai käyttäytymiseen liittyviä ongelmia
  - huoltajien ohjaus lievissä kasvatusongelmissa
  - neuvolapsykologiin voi ottaa suoraan yhteyttä tai ohjata lähetteellä
- **Koulupsykologille** ohjataan psykologisiin tutkimuksiin tai tukikäynneille:
  - esi- ja peruskouluikäisiä
  - kun lapsella on lievä, arkea haittaava tunne-elämän ongelma (esim. pelkoja, jännitystiloja, alakuloisuutta tai käyttäytymiseen liittyviä ongelmia)
  - kun lapsella on oppimisvaikeuksia tai ongelmia pärjätä koulussa
  - perhe voi ottaa yhteyttä suoraan koulupsykologiin, erillistä lähetettä ei tarvita http://www.ylojarvi.fi/site/assets/files/14436/koulupsykologien_yhteydenottolomake.doc
- **Perheneuvolaan** voi ottaa yhteyttä, kun:
  - lapsella on toimintakykyä, sosiaalista selviytymistä tai kehitystä haittaavia tunne-elämän tai käyttäytymisen oireita (esim. pelkoja, jännitystiloja, masentuneisuutta, keskittymis- tai sopeutumisongelmia, uhmakkuutta, aggressiivisuutta)

- huoltajat tarvitsevat tukea lapsensa kasvattamiseen ja ohjaamiseen
  - perheenjäsenten välillä on ristiriitoja tai vuorovaikutusongelmia, jotka haittaavat vanhemmuutta tai lapsen kehitystä ja/tai turvallisuutta
  - perheessä on kriisitilanne, joka haittaa vanhemmuutta ja/ tai lapsen kehitystä ja/tai turvallisuutta
  - vanhempien erotilanne vaikeuttaa vanhemmuutta tai lapsen kehitystä
  - perheneuvolaan voi ottaa suoraan yhteyttä tai ohjata läheteellä
- **Perheneuvolaan tai nuorisotiimiin ei ohjata:**
    - kun lapsi tarvitsee päivystys- tai kiireellisen (1–7 päivää) lähetteen terveyskeskuspäivystyksestä esim.
      - akuutti itsetuhoisuus (vaaroille alttius, pakottavat impulssit, yritys)
      - psykoottisuus tai sen epäily
      - vakavat impulssikontrollin häiriöt (vakava väkivallan uhka tai kontrolloimaton väkivaltaisuus)
      - lapsen kaltoinkohteluun (pahoinpitely, seksuaalinen riisto) liittyvä psyykkisen tilan arviointi
    - anoreksia ja bulimia
    - ohjataan kouluterveydenhoitajalle tai omalääkärille tarkempiin selvittelyihin
- **Lastensuojeluun otetaan yhteyttä:**
    - jos lapsen kotiolosuhteet tai lapsi itse vaarantavat lapsen kasvun ja kehityksen. Tuolloin tulee tehdä pyyntö lastensuojelutarpeen selvittämiseksi tai lastensuojeluilmoitus ([Lastensuojelulaki 417/2007, 25 §](#))
    - ilmoituksen voi tehdä suullisesti tai kirjallisesti ([ilmoituskaavake](#))
    - epäselvissä tilanteissa lastensuojelua voi konsultoida
    - Ylöjärven oma lastensuojelun päivystys- ja konsultaatiopuhelin 050 437 1302 on käytettävissä arkisin klo 8-16. Muuna aikana päivystys toimii numerossa 112
    - pyynnön lastensuojelutarpeen selvittämiseksi voi tehdä asiakas itse
    - lastensuojeluilmoituksen voi tehdä kuka tahansa
    - viranomainen on velvollinen tekemään lastensuojeluilmoituksen viran puolesta
    - lastensuojelupyynnö tai -ilmoitus käsitellään viivytyksettä 7 arkipäivän kuluessa
    - jos tilanne edellyttää lastensuojelun asiakkuuden alkamista, on mahdollista tukea lasta tarjoamalla käyttöön lastensuojelun avohuollon tukitoimenpiteitä: taloudellista tukea, perhetyötä, tukihenkilöä, tukiperhettä, avohuollon sijoitusta ym. mahdollista tukea
    - kriisitilanteessa voidaan tehdä lapsen kiireellinen sijoitus
    - mikäli lastensuojelun tukitoimista huolimatta lapsen tilanne ei korjaannu, voidaan viimesijaisena toimenpiteenä tehdä huostaanotto